

УДК 811.161.2:81'366.542

Н. М. Костусяк

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні та комунікативні ознаки кличного відмінка іменників

У статті комплексно досліджено граему кличного відмінка, вокатив розглянуто на тлі синтаксичного рівня мови, обґрунтовано його первинні та вторинні семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні й комунікативні ознаки, вказано на внутрішню та зовнішню транспозиції кличного відмінка.

Ключові слова: кличний відмінок, вокатив, транспозиція, підмет, детермінант, суб'єктна синтаксема, предикат, семантико-синтаксична валентність, тема, рема.

Костусяк Н. Н. Семантико-синтаксические, формально-синтаксические, коммуникативные особенности звательного падежа имен существительных

В статье осуществлено комплексное изучение граммы звательного падежа, вокатив рассмотрено на основе синтаксического уровня языка, проанализировано его первичные и вторичные семантико-синтаксические, формально-синтаксические и коммуникативные особенности, указано на внутреннюю и внешнюю транспозиции вокатива.

Ключевые слова: предложный падеж, вокатив, транспозиция, подлежащее, детерминант, субъектная синтаксема, предикат, семантико-синтаксическая валентность, тема, рема.

Kostusyak N. N. Semantic-syntactical, formally-syntactical and communicative characteristics of the nouns' vocative case

The article presents complex study of the vocative case grammeme. In the article the vocative case on the base of the syntactical language level is analyzed, its initial and additional forms of the semantic-syntactic, formally-syntactical and communicative characteristics are described, inward and outward transpositions of the vocative case are shown.

Key words: a vocative case, a transposition, a subject, a determinant, a subject syntaxema, predicate, semantic-syntactical valence, a theme, a rhyme.

В ієрархічній організації відмінків особливе місце посідає кличний. У лінгвістиці він ще й досі залишається предметом пильної уваги особливо за умови визначення його статусу та семантико-синтаксичних, формально-синтаксичних і комунікативних параметрів. Як відомо, на вказану проблему склалося два полярних погляди. З одного боку, кличний не вважають повноправним складником відмінкової системи, називаючи його кличною формою, і потрактовують як компонент, що не виконує ролі члена речення. Прибічники другого погляду вокативу надають статусу окремої грамми, яка перебуває в синтаксичних зв'язках з іншими компонентами речення. Слушні з цього приводу міркування О. О. Потєбні: “У наших мовах єдині відмінки,

здатні виражати підмет, називний і кличний” [10:100]. Протиставляючи номінатив і вокатив як прямі відмінкові форми іншим непрямим відмінкам, дослідник наголошував: “...кличний, подібно до називного, виконуючи певну дію в реченні, перебуває не поза ним, а в ньому” [10:101]. Теорія О. О. Потебні знайшла продовження в низці сучасних лінгвістичних студій, побудованих на засадах функціонально-категорійної граматики [1; 3; 4; 5; 8; 9; 11]. Аналізуючи вокатив, І. Р. Вихованець зауважує, що аналізована грамема перебуває у складних відношеннях із категорійним відмінковим значенням, оскільки “первинне індивідуальне значення кличного становить складне об’єднання первинних індивідуальних значень інших відмінків і супровідного невідмінкового значення” [1:166]. Для кличного відмінка типовий синкретизм його семантико-синтаксичних функцій. Тому навіть у центральній позиції речення він виступає репрезентантом неелементарної семантики, що ще раз засвідчує периферійність аналізованої відмінкової форми. Теорію про вокатив як специфічну одиницю, функціонування якої зумовлене явищем синтаксичної редукції речення, обґрунтовують багато лінгвістів. Проте в сучасній лінгвістиці немає єдиного погляду на кількість семантико-синтаксичних різновидів кличного. Зокрема М. С. Скаб опрацював ідею двох найважливіших типів вживання вокатива, що “найповніше втілюють семантичні і синтаксичні особливості грамеми” [11:62]. Перший тип формує кличний відмінок у поєднанні з імперативною формою дієслова. Його використовують для вираження початкової точки акту спілкування, а саме спонукання слухача до сприйняття інформації, наприклад: *Ти зрозумій, Маріє...* (Л. Костенко); *Грай нам, гусярику, грай...* (Р. Федорів). Другий тип вживання вокатива ґрунтується на апелюванні як засобові підтримання уваги співрозмовника [11:62]: *Я кохаю Вас, Євро* (Л. Костенко); *Є любов різна, сину...* (Р. Федорів). У теоретичній побудові І. Р. Вихованця кличний відмінок об’єднує три різновиди: “семантично складний кличний (кличний адресата – потенційного суб’єкта дії), семантично складний кличний акцентованого адресата і відповідно нейтралізованого суб’єкта і кличний ідентифікуючий полісемантичний, що дублює відповідну семантико-синтаксичну функцію граматики пов’язаного з

ним займенникового іменника другої особи” [1:142]. Наведена думка І. Р. Вихованця ним же доповнена в пізнішій праці четвертим різновидом кличного відмінка – кличним однокомпонентного речення як конденсатом адресатно-предикатно-суб’єктної структури [4:79]. Відсутність єдиного погляду на функціональну специфіку вокатива засвідчує, що всебічне вивчення вказаної грамеми актуальне. Кличний відмінок потребує комплексної кваліфікації для адекватного визначення його місця в системі мовних одиниць. Наше дослідження синтаксичної своєрідності вокатива ґрунтуватиметься на виділенні його первинного (основного) значення та з’ясуванні природи вторинних значень, у яких під впливом контексту частково або повністю зазнає нейтралізації основне значення. Відповідно до цього головна мета нашої студії полягає в комплексному вивченні грамеми кличного відмінка, теоретичному обґрунтуванні її центральних і периферійних функцій, а також транспозиційних особливостей вокатива. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) визначити діапазон значень кличного відмінка; 2) охарактеризувати первинні семантико-синтаксичні функції вокатива та типи предикатів, у валентній рамці яких він перебуває; 3) висвітлити особливості вторинного семантико-синтаксичного функціонування вказаної грамеми; 4) окреслити діапазон формально-синтаксичних ознак вокатива; 5) вказати на зовнішні транспозиційні зміни цієї відмінкової грамеми; 6) диференціювавши центральну та периферійну сфери, розглянути кличний відмінок на тлі комунікативного рівня мови.

Із семантико-синтаксичного погляду відмінкові форми корелюють з певними субстанціальними синтаксемами. Варто наголосити, що кожна грамема, крім первинної сфери, засвідчена як репрезентант ряду вторинних функцій. Такий підхід, на наш погляд, перспективний, а тому застосовуватимемо його для всебічного вивчення функціонального спектру вокатива. Услід за І. Р. Вихованцем, первинною функцією кличного відмінка вважаємо семантико-синтаксичну функція адресата вольової дії – потенційного суб’єкта дії [1:142–143]. Конструкції з вокативом цього типу являють собою семантично складну структуру, в якій кличний відмінок “виступає конденсатом згорнутого речення

і, приєднуючись до базового речення, вихідну адресатну семантику доповнює семантикою потенційного суб'єкта при предикатах в імперативній формі” [1:140]. Отже, іменник, який має морфологічні показники кличного відмінка, перебуває у відповідному зв'язку з двома предикатами, один з яких своєю семантико-синтаксичною валентністю визначає наявність об'єктної синтаксеми, а другий вимагає компонента в ролі суб'єкта дії. Відповідно до цього для вокатива характерний синкретизм, оскільки в змісті аналізованої грамеми одночасно представлені дві сфери – суб'єктна й об'єктна. Крім того, варто звернути увагу й на предикатні компоненти вихідних реченневих структур. Предикат першої реченневої структури переважно із значенням мовлення, спілкування зазнає синтаксичної редукції. Репрезентантами предикатної синтаксеми другого речення виступають дієслова із семантикою дії, рідше – процесу, стану. Транспозиційну природу кличного відмінка продемонструємо на основі таких прикладів: *Осьмомисл і сьогодні просив її по-давньому: – Заспівай мені, **мамо...** (Р. Федорів) ← *Осьмомисл просив **маму**, щоб **вона (мама)** йому заспівала.* У межах реченневих структур з первинною функцією вокатива можна виділити кілька типів. З урахуванням морфологічного різновиду імператива аналізовані конструкції поділяємо на такі групи: 1) речення з імперативними предикатами дії: ***Чоловіче мій, запрягай коня!*** (Л. Костенко); 2) речення з імперативними предикатами процесу: ***То ж веселіться, людоньки, на людях*** (Л. Костенко); 3) речення з імперативними предикатами стану: – ***Запам'ятай його, сину!*** (А. Дімаров); 4) речення з імперативними локативними предикатами: – ***Лежи, лежи, Іване Михайловичу...*** (В. Петльований); 5) речення з імперативними предикатами якості та якості-відношення, які формують власне прикметники або ступеньовані прикметникові компоненти разом з імперативною формою дієслівної зв'язки *бути*: ***Люди, будьте пильні!*** (Я. Майстренко); ***Григорію, будь обережний...*** (Вас. Шевчук); ***(Дитино), будь мудріша*** (Т. Яковенко).*

В українській мові кличний відмінок іменників виступає також носієм низки вторинних значень. З-поміж них доцільно вирізнити вокатив із семантикою акцентованого адресата й відповідно нейтралізованого суб'єкта, який

сформувався внаслідок нівеляції первинної супровідної семантико-синтаксичної функції потенційного суб'єкта й переміщення вказаної грамеми в позицію детермінантного компонента, залежного від предикативної основи речення, наприклад: *А хто вона, діду, людина ота?* (О. Довженко); *Тарасе, ми зневірилися, упали духом* (Вас. Шевчук). Подані структури, крім ознаки автономності, засвідчують актуалізацію адресатної семантики вокатива.

У сфері вторинності перебуває також кличний ідентифікуючий полісемантичний. Для вокатива цього типу визначальна семантико-синтаксична роль тотожного з ним займенникового компонента другої особи. Зокрема, у реченнях *Нема тепер уже таких річок, як ти була колись, Десно, нема* (О. Довженко); *А ви, Лесю, матері поклоніться від мене...* (М. Олійник) форми кличного відмінка дублюють займенникові іменники відповідно *ти* й *ви* та корелюють із семантико-синтаксичною функцією суб'єкта. Реченнєва структура *...а хто виведе тебе, Настасю, Хуррем, Роксолано?* (П. Загребельний) засвідчує семантико-синтаксичну співвідносність кличного та знахідного, що полягає у вираженні ними об'єктної функції. Як носій адресатності функціонує вокатив у конструкціях типу *А тобі, Євпраксіє, хай буде мій дарунок весільний* (П. Загребельний).

Дослідження синтаксичної специфіки кличного відмінка дає змогу вказати на його сильновиражену реченнєвотвірну функцію [1:145]. Тому лінгвісти часто звертають увагу на функціонування вокатива як окремої синтаксичної одиниці. У сучасному мовознавстві конструкціям типу *Григорє...* (Р. Федорів); *“Ох Степанку, Степанчику...”* (Р. Федорів) надають різного статусу. Досить часто реченнєві структури з грамею кличного кваліфікують як вокативні й включають до сфери односкладних іменникових [3:100]. Не менш поширений термін „звертання-речення”. Широко послуговується ним М. У. Каранська, зазначаючи, що вказаний тип синтаксичних одиниць „слід було б віднести до одночленних номінативних речень і вважати їх спонукальним різновидом номінативних речень” [6:150]. М. В. Мірченко констатує особливий характер речень-звертань і вважає „ці конструкції перехідними між односкладними, нечленованими і номінативними” [8:58]. Подекуди конструкції з вокативом у

позиції автономного синтаксичного утворення називають кличними комунікатами, оскільки “...це не справжнє речення, а особливий засіб зв’язку з вказівкою на адресата мовлення” [12:407]. Однак незважаючи на використання різноманітних термінів та відмінні тлумачення статусу вокативних речень, більшість дослідників вважає ці синтаксичні одиниці репрезентантами семантики спонукання як одного з виявів предикативності: *Лесю, Лесю!* (М. Олійник); *Добромیره-е-е!!!* (Р. Федорів). Розглядаючи автономно вжиті грами кличного відмінка, І. Р. Вихованець зазначає, що вони виконують „семантико-синтаксичну функцію адресата мовлення – потенційного суб’єкта дії” [4:78]. Вокативні речення дослідник вважає утвореннями синтаксичного характеру, які „в семантико-синтаксичному плані членуються на дві конститутивні синтаксеми, одна з яких є лексично вираженою, складного семантико-синтаксичного змісту (суб’єктно-адресатна семантика), а друга – лексично не вираженою, нульовою (предикатна семантика)” [2:61]. Отже, функціонування вокативних конструкцій великою мірою ґрунтується на редукції імперативних предикатів, а тому форми кличного відмінка в позиції автономного синтаксичного утворення доцільно кваліфікувати як конденсати речення, синкретичні компоненти. На думку І. Р. Вихованця, „ключний відмінок, очевидно, варто визнати першим за рангом реченнєвотвірним відмінком, оскільки він майже в усіх випадках виступає конденсатом суб’єктно-предикативно-адресатної структури” [1:143]. Зосереджуючи увагу на особливих умовах функціонування кличного відмінка, а також протиставленні планів апеляції та репрезентації, М. С. Скаб приходять до висновку, що „апелятивність вокатива можна трактувати як особливий вияв репрезентативності іменника” [11:62].

Зважаючи на типові формально-синтаксичні ознаки кличного відмінка, О. О. Потебня слушно зауважував, що вказаний компонент виступає своєрідним доповненням до основних засобів вираження підметової позиції [10:100]. Конструкції з вокативом та імперативними одиницями засвідчують, що в них наявна типова для предикативного зв’язку форма координації. О. О. Потебня постулює: „... кличний ... – це 2-а особа і, як така, узгоджується

з 2-ю особою дієслова” [10:101]. Близькі щодо цього міркування й М. В. Мірченка: „Тут дієслівні присудки у формі другої особи наказового способу вимагають другоособового з функціонального погляду кличного відмінка іменників, а підмет (кличний відмінок) підпорядковує присудок формою числа” [9:195], пор.: *Заходь, заходь, Григорію!* (Вас. Шевчук) і – *Заходьте, люди добрі!* – *запросив Григорій* (Вас. Шевчук). У реченнях зазначеного типу категорію присудка найбільшою мірою репрезентує грамема простого присудка, функції якого виконує особова дієслівна форма: *Прочитай, князю* (П. Загребельний); *Заграй і заспівай, отроче!* (В. Малик). Дещо рідше до структурної схеми простого двоскладного речення з вокативним підметом входить грамема складеного дієслівного присудка: *Продовжуйте грати, Миколо Віталійовичу!* (І. Пільгук). Абсолютну периферію формує грамема складеного іменного присудка, синтагматична функція якого „спрямована на переведення недієслівних і придієслівних компонентів до сфери засобів вираження предикативних функцій за умови втрати дієсловом власне предикативної функції та перетворення його на невласне і власне зв’язку. Цей процес відбувається на лінійній осі речення, про що свідчать конструкції, в яких присудкові ознаки реалізують іменні форми” [9:234]. Останні виконують роль присудка, поєднуючись з морфемою-зв’язкою *бути* або іншими дієслівними невласне зв’язками (*ставати, стати, лишатися, лишитися* тощо), що виражають категорії способу, особи, числа, а невласне зв’язки ще й вид. Така морфологічна та синтаксична специфіка аналізованих конструкцій зумовлює їхній перехід у дієслівну позицію. Іменну частину найчастіше репрезентують прикметникові форми, менш поширені іменники. Наприклад: (*Михайле*), *будь мужнім!* (Вас. Шевчук); *Лавріночку, любий, станьмо турками. Хіба то не однаково, ким жити на землі!* (Ю. Мушкетик). У функціональному плані прикметниковий чи іменниковий присудок визначають як структурний еквівалент дієслова, оскільки в реченні він вступає у такі ж синтаксичні зв’язки, як і дієслівні форми.

Ознака взаємозалежності головних компонентів наявна й у структурах з підметом-вокативом та присудком у певній часовій формі. За такої умови

формально-синтаксичну предикативність репрезентує не грамема власне координації, а транспозиційна координація. Граматичний вияв останньої ґрунтується на тому, що підметовий компонент двоскладного простого речення виражений синтаксично транспонованою формою – вокативом як функціональним еквівалентом номінатива. Такий підмет підпорядковує присудок, переважно вимагаючи середнього роду, однини, а в теперішньому й майбутньому часі – третьої особи, наприклад: *Чарівне, ніжне „Грицю”, яке вона йому сказала вперше, лунало в серці музикою* (Вас. Шевчук).

У руслі формального підходу розглянемо інші вторинні функції кличного відмінка. Залежно від різних типів реченневих конструкцій виділяємо дві периферійні формально-синтаксичні позиції вокатива: 1) детермінантну позицію; 2) позицію опосередкованого другорядного члена речення. Компоненти першого різновиду, виражаючи семантику акцентованого адресата й відповідно нейтралізованого суб'єкта, найвіддаленіші від предикативного ядра. У структурі простих речень ступінь їхньої залежності від дієслова, на думку Н. Ю. Шведової, „сягає майже нуля” [13:80]. Детермінантні члени речення у формі вокатива поєднуються з предикативним ядром слабким підрядним зв'язком: *Я багатьом, Тарасе, розповідав, а ти один почув душею, серцем...* (Вас. Шевчук); *Царі, Мальво, зраджують, не радячись ні з ким* (Р. Іванчук). Розглядаючи кличний відмінок як морфологічний репрезентант детермінанта, слід зауважити, що він становить немовби зовнішній компонент щодо внутрішньо об'єднаних головних і прислівних другорядних членів речення [3:237].

Крім детермінантів, у формально-синтаксичній структурі неелементарних простих структур виявляємо вокативи іншої ланки сполучуваності, що функціонують як опосередковані компоненти. Такі другорядні члени речення перебувають з опорним словом у підрядному опосередкованому зв'язку, безпосередньо залежать від семантично спорідненого з ними компонента й через його посередництво пов'язуються з іншим членом речення. Опосередковані вокативи переважно уточнюють підмети або керовані другорядні члени речення, виражені займенниковими іменниками у формі

другої особи, наприклад: *Що ти можеш відати про ханів, Мальво?* (Р. Іваничук); – *Що болить тобі, Мальво?* (Р. Іваничук).

У сучасній українській мові за своїм особливим статусом варто вирізнити кличний відмінок, що виступає самодостатнім елементом для створення реченнєвої моделі. Указана грамема структурує односкладні вокативні конструкції, формально-синтаксичною специфікою яких є безприсудковість. У сучасних граматичних описах трапляються різні тлумачення вокативних речень, проте найбільш аргументованими вважаємо концепції, у яких аналізовані структури називають членованими односкладними реченнями. Головний компонент останніх не диференційований на підмет і присудок член речення, що може поширюватися атрибутивними компонентами [2:62]. Наприклад: – *Мальво! Тільки луна материнська, тільки луна...* (Р. Іваничук); – *Михайле! – розпачливо гукнула* (М. Олійник).

Проаналізувавши формально-синтаксичну специфіку кличного відмінка та визначивши його первинність і вторинність, можемо стверджувати, що незалежно від синтаксичної функції у вокативі завжди присутній синкретизм лексико-граматичних властивостей, які й визначають його поліфункціональність.

У сучасних граматичних описах, зосереджуючи увагу на функціональному призначенні аналізованої грамеми, окремі дослідники вирізняють певні сфери співвідносності її з називним відмінком. Зокрема, І. Р. Вихованець стверджує, що „кличний і називний відмінки виявляють семантико-, формально-синтаксичну і морфологічну співвідносність. У кожному виді співвідносності їм притаманний різний ступінь зближення і розходження” [1:143]. У зв’язку з розвитком теорії актуального членування можемо доповнити подане тлумачення ученого, вказавши на те, що зближення вокатива й номінатива наявне також у комунікативному плані – подібно до називного кличний у типових виявах виконує комунікативну функцію теми, наприклад: *Бабю, бабуню, / давай тікати!* (О. Коломієць); *Дядьку, / проснітьсья* (О. Коломієць). Структури з препозицією підмета або групи підмета й постпозицією присудка чи групи присудка, на думку І. І. Ковтунової, спеціально призначені для вираження теми

й реми. За термінологією дослідниці синтаксичні одиниці зазначеного типу „можна назвати контекстуально незалежними або синтагматично незалежними. У контексті такі висловлення займають синтагматично незалежну позицію” [7:37]. Проте контекст може змінювати це співвідношення внаслідок пристосування, модифікації висловлення в інтонаційному й змістовому плані до своєї мети, до свого комунікативного завдання. Великою мірою це стосується конструкцій, у яких грамема кличного перебуває в постпозиції щодо предиката. Зокрема структура *Заспокойся, Клавочко...* (Я. Майстренко), функціонуючи в різних текстах з нерівнорядним комунікативним завданням, створює кілька комунікативних одиниць, що відрізняються актуальною інформацією. Класифікувати висловлення часто допомагають запитання, які з’ясовують спрямування комунікативного завдання. У висловленні *Заспокойся, Клавочко...* (Я. Майстренко), даючи відповідь на питання *Що наказали Клавочці?*, вирізняємо рему *заспокойся* і тему *Клавочко*. Якщо ж висловлення відповідає на питання *Кому наказали заспокоїтися?*, тоді ознакове слово (*заспокойся*) стає темою, а компонент із предметним значенням (*Клавочко*) – ремою. Конструкції з препозицією присудка (групи присудка), що функціонує в ролі теми, і постпозицією підмета (групи підмета) як репрезентанта реми І. І. Ковтунова називає „контекстуально залежними або синтагматично залежними” [7:38]. Відповідно до комунікативного завдання можемо мати різні висловлення, пор.: *Не вірте, /мамо!* (Л. Костенко) і *Не вірте, /мамо!* (Л. Костенко).

Чіткіше актуальне членування питальних структури з кличним відмінком, що перебуває після присудка й виступає темою або її компонентом: *Чуєш, /Олексю?* (Я. Майстренко); *Втомився, Мокію?* (Ю. Мушкетик); *Про що ж / ти думає, /вразий сину?* (Ю. Мушкетик); *Де ж / ви, /мамо?* (П. Загребельний). Відповідну закономірність спостерігаємо в однослівних висловленнях нерозчленованого характеру з вокативом, який виконує роль реми, наприклад: – *Мальво! Мальво! Соломієчко!* (Р. Іваничук); – *Любаво!* (В. Малик).

Актуальне членування значної частини структур з грамемою кличного відмінка у вторинних семантико-синтаксичних (акцентованого адресата й відповідно нейтралізованого суб’єкта та ідентифікації) і формально-

синтаксичних (детермінантній та в ролі опосередованого другорядного члена речення) великою мірою зорієнтоване як на порядок розташування компонентів, так і на їхню комунікативну значущість. Зокрема у висловленнях *Я вами гордю, / панове...* (В. Симоненко); *Я для тебе горів, / український народе...* (В. Симоненко) грамема кличного виступає актуалізованим компонентом, тобто ремою. Проте в більшості структур кличний у вторинних семантико-синтаксичних та формально-синтаксичних функціях реалізує тему, наприклад: *Андрію Петровичу, / ви ж так йому допомагали!* (Я. Майстренко); *Сади Абхазії, / ви знов переді мною!* (В. Сосюра); *Полковнику, / вам лист від кошового* (Л. Костенко). Репрезентантом теми або її компонентом виступає вокатив не тільки в препозиції, а й у постпозиції: *От де зустрілися, / Панасе* (Ю. Яновський); *Щасливі будьте, / люди, на землі!* (В. Сосюра); *Ви, / товаришко Скляр?* (В. Дрозд).

Отже, проаналізувавши кличний відмінок на тлі семантико-синтаксичного, формально-синтаксичного та комунікативного рівнів мови, зауважимо, що йому властива система первинних та вторинних функцій. Вокатив, засвідчуючи певну співвідносність з називним, у типових виявах перебуває в позиції підмета та теми. Проте така координаність аналізованої відмінкової форм і комунікативних функцій простежується тільки як загальна тенденція й не має характеру непохитної зумовленості. Подані в статті положення, на наш погляд, перспективні для дослідження синтаксичної специфіки інших відмінкових градем іменників.

Література

1. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. — К. : Наук. думка, 1987. — 231 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. — К. : Наук. думка, 1992. — 222 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 368 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за ред. І. Вихованця. —

К. : Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. — 400 с.

5. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2001. — 662, [1] с.

6. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: [навч. посібник] / М. У. Каранська. — К. : Либідь, 1995. — 312 с.

7. Ковтунова И. И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение предложения / И. И. Ковтунова. — М. : Просвещение, 1976. — 239 с.

8. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) / М. В. Мірченко. — К. : ІЗМН, 1997. — 100 с.

9. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. — [2-е вид., переробл.]. — Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. — 393 с.

10. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике : в 4 т. / А. А. Потєбня. — М. : Учпедгиз, 1958. Т. 1/2 — 1958. — 536 с.

11. Скаб М. Семантико-синтаксичні функції українського вокатива / Мар'ян Скаб // Мовознавство. — 1987. — № 5. — С. 62—65.

12. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / І. І. Слинько, М. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. — К. : Вища шк., 1994. — 670 с.

13. Шведова Н. Ю. Детерминирующий объект и детерминирующее обстоятельство как самостоятельные распространители предложения / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. — 1964. — № 6. — С. 77—93.